

XIVILISATSIOON JA XIPLOMAATIA. I

Mõisted „Hiina tsivilisatsioon“ ja „Hiina eripäradega suurriik“ Hiina Rahvavabariigi välispoliitika diskursuses*

Katja Koort

SISUKOKKUVÕTE

2023. aastal esitles Hiina Rahvavabariigi esimees ja Hiina Kommunistliku Partei peasekretär Xi Jinping oma globaalset tsivilisatsioonide initsiatiivi, mis oli Hiina kolmas üleilmne algatus. Nüüdseks (2026) kokku juba neli sellist globaalset initsiatiivi peegeldavad Hiina välispoliitika pikaajalist strateegiat ja esindavad Xi Jinpingi 2012. aastal võimule tulekuga sõnastatud „inimkonna kui ühise saatusega kogukonna“ kontseptsiooni eri aspekte. Globaalne tsivilisatsioonide initsiatiiv lähtub eeldusest, et maailmakorralduses ei osale mitte niivõrd riigid kui tsivilisatsioonid, ning et Hiina kui ainsa iidse ja kestva tsivilisatsiooni alupärastel traditsioonidel põhinev väärtussüsteem peab olema selle ülemaailmse kogukonna ühiseks ideoloogiliseks aluseks.

Võttes arvesse Hiina autoritarismi süvenemist, tema üha kasvavaid rahvusvahelisi ambitsioone ning viimastel aastatel pretsedenditult tihenunud suhteid agressiivset naabruspoliitikat viljeleva Venemaaga, väärrib tsivilisatsiooni mõiste esiletõus Hiina välispoliitikas rohkem tähelepanu ja nõuab põhjalikumat sissevaadet.

Käesolev artikkel püüab Hiina keskviimu ametlikule retoorikale ja seda lahti mõtestavatele akadeemilistele käsitlustele välja selgitada, millist osa mängib tsivilisatsiooni mõiste toomine riigi välispoliitikasse ning milliste vahendite kasutamist võib selle rakendamine rahvusvahelistes suhetes kaasa tuua. Uurimistulemused aitavad paremini hinnata Hiina rahvusvahelisest tegevusest tulenevaid riske Euroopa julgeolekule, sealhulgas neid, mis on seotud Hiina jõulise sissetungiga Euroopa tehnoloogiaturule.

* Publikatsioon valmis Eesti Välisministeeriumi rahastatud projekti „Hiina tehnoloogia ja kriitiline sõltuvus. Aasiast lähtuvad küberohud Eestile ja potentsiaalsed küberkoostöö võimalused Aasia riikidega“ raames (TKA25134).

MÄRKSONAD:

rahvusvahelised suhted, Hiina Rahvavabariigi välispoliitika, Xi Jinpingi ideoloogia, tsivilisatsiooniriik, globaalne tsivilisatsioonide initsiatiiv

KATJA KOORT *PhD, Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi
Hiina uuringute külalislektor*

E-post: katjakoort@gmail.com

ABSTRACT

**Xivilization and Diplomacy. I. The Concepts
of “Chinese Civilization” and “Great Power with
Chinese Characteristics” in the Foreign Policy
Discourse of the People’s Republic of China**

In 2023, Xi Jinping, Chairman of the People’s Republic of China and General Secretary of the Chinese Communist Party, unveiled his Global Civilization Initiative (GCI), which was China’s third global initiative in a row. As for today (2026) there are already four global initiatives that reflect China’s long-term foreign policy strategy, representing different aspects of the „Community with shared future for the Mankind“ – a concept launched with Xi Jinping’s rise to power in 2012. GCI promotes the idea that it is not as much states that participate in the formation of the world order, but civilizations, and that China, as the only ancient continuous civilization, must have its traditional values as a common ideological foundation of this global community.

Taking into account China’s deepening authoritarianism, its increasingly growing international ambitions, and in recent years, unprecedentedly tightened relations with Russia, which pursues aggressive neighbourhood policies, the civilizational aspect of China’s foreign policy deserves more attention and calls for a more thorough insight.

This paper aims, relying on the official rhetoric of the Chinese central authorities and the academic analyses that unpack it, to determine what role the civilisational approach plays in the PRC’s foreign policy and what means can be expected to be used when implementing it in the practice of international relations. Research findings may help to better map the risks to European security arising from China’s international activities, including those related to China’s assertive push into the European technology market.

KEYWORDS:

International relations, foreign policy of the People’s Republic of China, Xi Jinping’s ideology, civilizational state, Global Civilization Initiative

KATJA KOORT *PhD, Visiting lecturer of Chinese studies at the School of Humanities, Tallinn University*

E-mail: katjakoort@gmail.com

Probleemipüstitus

15. märtsil 2023. aastal Hiina Kommunistliku Partei (HKP) ja maailma parteide esindajate kõrgetasemelisel dialoogikohtumisel kuulutas HKP peasekretär Xi Jinping (习近平) oma plenaarettekandes välja globaalse tsivilisatsioonide initsiatiivi (全球文明倡议). Analoogiliselt varem esitatud globaalse arenguinitsiatiivi (全球发展倡议) (2021) ja globaalse julgeolekuinitsiatiiviga (全球安全倡议) (2022) esitati ka see algatus Hiina panusena tänapäeva maailma aktuaalsete probleemide lahendamisse. Xi Jinpingi algatused taotleavad Hiina normide kehtestamist rahvusvahelises majandus-, kaubandus- ja julgeolekupoliitikas ning tsivilisatsioonide initsiatiivi puhul väärtuspoliitika ja diplomaatia sfääris.

Kuu aega pärast mainitud dialoogikohtumist juhatas HKP ingliskeelne propagandaväljaanne Global Times sisse uut initsiatiivi tutvustava artiklisarja pealkirjaga „Xivilisatsiooni seeria“ (*Xivilization series*) (Xu, Li, Hu 2023), et rõhutada Xi Jinpingi erakordselt tähtsat osa tsivilisatsiooni mõõtmelise riigi välispoliitikasse. Sarja avaartikli autorite sõnul on „Xivilisatsiooni seeria“ eesmärk „tuua välja Xi nägemus eri tsivilisatsioonide mitmekesisusest ja ilust, lähtudes kõige olulisemast globaalsest tsivilisatsioonide initsiatiivist, mida ta maailmale tutvustas“ (*Ibid.*). Initsiatiivi defineerides rõhutatakse artiklis ka, et „see mitte üksnes ei sisalda kogu inimkonna ühiseid tsivilisatsiooniga seotud väärtusi, vaid peegeldab ka iidsest Hiina tarkusest võrsuva traditsioonilise Hiina kultuuri olemust“ (*Ibid.*).

Artiklisarja pealkirjas kasutatud sõnamäng ilmestab Hiina riigijuhi ainuvõimu ulatust tema juba kolmandal järjestikusel ametiajal. Hiina propagandameediale omasesst paatoslikust sõnastusest võib omakorda välja lugeda mitut tähtsat momenti. Esiteks annab globaalne tsivilisatsioonide initsiatiiv artikli autorite hinnangul Hiina algupärasele traditsioonile eristaatuse kogu inimkonna ühiste väärtuste süsteemis. Teiseks kinnistab see Xi Jinpingi rolli mitte ainult Hiina, vaid ka teiste tsivilisatsioonide eestkostjana.

Nii mainitud kõne kui ka selle järelkajana ilmunud propagandistlik üllitis peegeldavad Xi Jinpingi ajastu Hiina välispoliitikale omaseid suundumusi.

Mitme aastakümne vältel on Hiina Rahvavabariigi (HRV) välispoliitikale olnud iseloomulik vaoshoitud hoiak, mille võtab kõige paremini kokku Deng Xiaopingile (邓小平) omistatud ütlus „varja oma hiilgust ja oota oma aega“ (韬光养晦). Dengi algatatud „reformide ja avatuse“ (改革开放) poliitika vaimus võeti 1980. ja 1990. aastate Hiinas kurss maailmaturuga lõimumisele. Oma huvide edendamiseks hakati rakendama „pehme jõu“ meetodeid, mis jäid välispoliitikas domineerima HKP järgmiste juhtide Jiang Zemini (江泽民) ja Hu Jintao (胡锦涛) ametiajal.¹ Xi Jinpingi võimule tulekuga 2012. aastal esile tõstetud idee „Hiina rahva suurest taassünnist“ (中华民族伟大复兴) seadis eesmärgiks seljatada Hiinale osaks saanud „rahvusliku alanduse sajandi“ (百年国耻) tagajärjed ja taastada Hiina hiilgus.² Suure taassünni sihiga sobis varjul püsimisest paremini kokku enesekindel ja proaktiivne hoiak, mida tähistab sõnaühend „sihikindel tegevus“ (奋发有为) (Kania 2018). Seatud eesmärkidest ja muutunud hoiakust tingituna asendus senine ettevaatlik lähenemine Hiina välispoliitikas diskursiivse jõu (话语权, *huàyǔ quán*) strateegiaga. Hiinas mõistetakse seda võimekusena mõjutada rahvusvahelist diskursust (Denisov, Zujenko 2022: 14) nõnda, et see arvestaks Hiina kasvanud majandusliku ja sõjalise vägevusega (Kania 2018). Otsetõlkes tähendab *huayu quan* sõnaõigust, mistõttu võib diskursiivse jõu kontseptsiooni mõista ka kitsamalt kui Hiina taotlust ise kujundada nii enda kui ka muu maailma kohta käivaid narratiive. Alates 2013. aastast on Xi Jinping korduvalt rõhutanud vajadust võidelda diskursiivse jõu eest, mis eeldab Hiina hääle (中国声音) kuuldavaks tegemist (*Ibid.*). Xi üleskutse on leidnud kajastust Hiina diplomaatilises keelekasutuses, kuhu on järkjärgult lisandunud uusi ideid ja termineid, mis kajastavad Xi nägemust Hiina tugevnenud positsioonist maailma riikide hierarhias.

Diskursiivse jõu strateegiaga kaasneb Hiina rahvuslike huvide senisest märksa jõulisem esiletõstmine maailmaareenil, mille kaugeleulatuv eesmärk näeb ette globaalse jõuvahekorra muutmist Hiina kasuks. Rahvusvahelise diskursuse ümberkujundamist ihkav HRV juhtkond astub

¹ HRV ajalugu periodiseeritakse traditsiooniliselt HKP juhtide põlvkondade (共产党领导集体) ametiaegade järgi. Praeguseks on HKP-d juhtinud viis põlvkonda alates Mao Zedongist kuni Xi Jinpingini. Kuigi Deng Xiaoping ei olnud ametlikult partei juht, oli ta pärast Mao Zedongi surma 1976. aastal *de facto* HKP liider ja HRV riigipea.

² Rahvusliku alanduse sajandiks nimetatakse HRV ajaloos perioodi esimese oopiumisõja lõpust (1842) kuni Hiina kommunistliku partei võimuletulekuni (1949). Sel ajal sõltus Hiina sõdadest ja võimuvahetusest tingitud ühiskonna ebastabiilsuse tõttu sõjaliselt ning majanduslikult tugevamatest lääneriikidest ja Jaapanist.

aktiivselt välja läänemaailmaga seostatavate universaalsete väärtuste üldkehtivuse vastu ning kutsub üles kehtestama uut tüüpi rahvusvahelisi suhteid, mis oleksid vastavuses Xi Jinpingi esitatud „inimkonna kui ühise saatusega kogukonna“ (人类命运共同体) põhimõtetega. Nende põhimõtete üks praktilisi väljundeid on globaalne tsivilisatsioonide initsiatiiv.

Käesoleva uurimuse eesmärk on analüüsida HRV rahvusvahelistes suhetes viimasel aastakümnel esile kerkinud tsivilisatsioonilist paradigmat ning selgitada palju kõneainet pakkuva Hiina välispoliitika strateegilisi plaane ja meetodeid. Uurimismaterjalina on antud juhul kõige asjakohasem Hiina juhtkonna ametlik retoorika. Autoritaarse ja äärmiselt tsentraliseeritud juhtimissüsteemiga riigina hoiab Hiina keskvoim poliitilise teabe monopoli, kontrollides rangelt, et sõnumid oleksid formuleeritud ja vahendatud väga täpselt kooskõlas HKP suunistega ega jäta ruumi kahtlustele partei autoriteedis.

Ameerika Ühendriikide politoloog Howard Wang demonstreerib mõttekoja RAND Corporation platvormil avaldatud uurimuses, kuidas toimivad HKP infosüsteem ja institutsioonidevaheline kommunikatsioon, rakendades kinnisväljendeid või sõna-sõnalt „esiletõstetud suuniseid“ (提法, *tífǎ*),³ mille kaudu partei juhtkond vahendab sõnumeid täitev-ametnikele ja lihtliikmetele (Wang 2025: v). Käesolevas uurimuses kasutatakse *tifa* tõlkevastena sõna „postulaat“, sest Wangi väitel annavad need erilisel viisil formuleeritud sõnaühendid edasi partei võimuladviku konsensuslikke seisukohti või partei poliitika uusi aspekte ja suundi. *Tifa* kujundamine on üpris keeruline ja mitmetasandiline protsess. Esmalt arutab juhtkond neid kitsas suletud siseringis (内部). Seejärel paisatakse kokkulepitud poliitika jutupunktid *tifa* vormis HKP propagandasüsteemi kaudu ühiskondlikku avalikku (公开) informuumi. Viimase etapina saavad parteiametnikud demonstreerida oma lojaalsust juhtkonnale uute (või uuendatud) postulaatide kordamisega avalikes sõnavõttudes ja publikatsioonides. Seda praktikat nimetatakse „seisukoha võtmiseks“ (表态) (*Ibid.*). Ühest küljest võimaldab see HKP Keskkomitee (KK) propagandaosakonnal (中宣部) kontrollida parteilaste meelsust juhtkonna poliitika suhtes, teisest küljest aga aitab kaasa poliitiliste juhtnõuade kinnistumisele ja laiemale levikule.

3 Selle termini tõlkimisel puudub rahvusvaheliselt konsensus, mistõttu on olemas mitu tõlkevarianti, nagu „formuleering“, „valem“, „võtmetermiin“ jne. *Tifa* tõlkevasteks võib sobida ka Mihhail Bahtini pakutud mõiste „ideoloogem“ (Bahtin 1982: 17), mida laialt kasutatakse Venemaa Hiina-uringutes, viidates ennekõike Xi Jinpingi ideoloogia põhimõtetele.

Ametlikes dokumentides ja kõnedes sisalduvad postulaadid mängivad kesket osa HKP poliitika kujundamises ning on seetõttu head indikaatorid Hiina poliitiliste otsuste ja strateegiate hindamisel. Steve Tsang ja Olivia Cheung on omakorda näidanud, et postulaadid (*key tenets*) moodustavad xi-ismina (习近平) tuntud ideoloogilise süsteemi tuuma (Tsang, Cheung 2023). Howard Wangi sõnul on *tifa* uurimine muutunud eriti aktuaalseks just Xi Jinpingi ametiajal, sest pärast tema võimuletulekut on alternatiivsete teabekanalite kasutamise võimalus järk-järgult vähenenud, samuti on piiratud ligipääs Hiina arhiivimaterjalidele ja HKP institutsioonide avalikele materjalidele väljaspool Hiinat (Wang 2025: 5). Postulaatide abstraktsus muudab uurimise üpris keerukaks. Mõnikord võib postulaatide puhul esineda vasturääkivusi, mis viitavad sellele, et HKP juhtkond ja partei ideoloogiline aparaat ei ole veel ühe või teise *tifa* sisu ega kasutuskonteksti täielikult formuleerinud ning selle tähendus alles kujuneb parteisiseste arutelude ja akadeemiliste edasiarenduste käigus. Samal põhjusel võivad isegi samad autorid parasjagu valitsevaid poliitilisi suundumusi järgides anda eri ajal ühtedele ja samadele mõistetele üsna erinevaid tõlgendusi. See dünaamika ilmneb selgelt ka selles uurimuses.

Uurimus on jaotatud kahte ossa. Käesolevasse artiklisse koondatud esimeses osas analüüsitakse globaalse tsivilisatsioonide initsiatiivi ideelisi aluseid Xi Jinpingi kõnedes sageli esinevate postulaatide „Hiina tsivilisatsioon“ (中华文明) ja „Hiina eripäraga suurriik“ (中国特色大国) kaudu. Neid postulaate kasutatakse HRV ametlikus retoorikas Hiina tsivilisatsiooni olemuslike tunnuste määramiseks, mistõttu aitab mõistete analüüs paremini aru saada, kuidas HKP keskvoim käsitleb Hiina tsivilisatsiooni staatust ja osa tänapäeva maailmas.

Eraldiseisva artiklina kavandatavas uurimuse teises osas vaadeldakse postulaate „Hiina stiilis moderniseerumine“ (中国式现代化) ja „inimkonna tsivilisatsiooni uus vorm“ (人类文明新形态), mille analüüs annab rohkem aimu Hiina tsivilisatsioonilise agenda võimalikest praktilistest väljunditest.

Artiklite fookuses on eelkõige HKP peasekretäri plenaarettekanne HKP XX üleriigilisel kongressil pealkirjaga „Hoides kõrgel Hiina eripäraga sotsialismi suurt lippu, ühineme võitluses tänapäevase sotsialistliku riigi igakülgse ehitamise eest“ (高举中国特色社会主义伟大旗帜为全面建设社会主义现代化国家而团结奋斗) ja eespool mainitud Hiina kommunistliku partei kõrgetasemelisel dialoogikohtumisel maailma

parteide esindajatega peetud peaesineja kõne pealkirjaga „Ühinegem teel moderniseerumise poole“ (携手同行现代化之路), kus ilmnevad kõige paremini Hiina tsivilisatsioonistrateegia eri aspektid.

Kuna Hiina võimude poliitiline retoorika on tavapäraselt väga kujundlik, hõlmab taotluslikult mitut tähendusvälja ja pakub seega ka eri tõlgendamisvõimalusi, on uurimuse seisukohalt paslik vaadelda HKP ametlikku retoorikat toetavaid ning selgitavaid akadeemilisi käsitusi. Nende eesmärk on mõtestada lahti poliitilisi sõnumeid ja vahendada neid paremini nii Hiina enda kui ka rahvusvahelisele auditooriumile. Karmi tsensuuriga riigis, nagu Hiina, jõuavad avaldamiseni vaid need akadeemilised publikatsioonid, mis täidavad seda eesmärki, olles seetõttu *tifa*-postulaatide kõrval väärtuslik materjal keskvõimu kujundatava poliitika uurimiseks. Eelkõige puudutab see HKP juhtorganitega seotud uurimisasutuste platvormil avaldatud analüütilisi tekste. Peale partei direktiivide tõlgendamise täidavad need asutused ka nõuandvat rolli, korraldades kinnises formaadis seminare ja briifinguid ning varustades partei siseringi poliitika kujundamiseks vajalike raportitega. Howard Wangi sõnul kuuluvad mõjukamate uurimisasutuste hulka Hiina Teaduste Akadeemia (中国科学院), Hiina Ühiskonnateaduste Akadeemia (中国社会科学院), Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee Kõrgem Parteikool (中共中央党校) ja Hiina Diplomaatide Akadeemia (中国外交培训学院) (Wang 2025: 14). Samuti osalevad HKP juhtkonna ideoloogia kujundamises suuremate ülikoolide teadlased. Hiina akadeemilistest keskustest mängib Xi Jinpingi ajastu tsivilisatsioonide paradigma kujundamises tähtsat osa Shanghais asuva Fudani Ülikooli (复旦大学) poliitikauuringute koolkond. Sellesse kuulub ka tänapäeva Hiina tsivilisatsiooni teooria autoreid Zhang Weiwei (张维为), kelle tööde analüüs on käesolevas artiklis kesksel kohal. Ühtlasi väärrib märkimist asjaolu, et praeguse HKP poliitbüroo alalise komitee liige Wang Huning (王沪宁), keda õigusega nimetatakse Xi Jinpingi kõige lähedasemaks nõuandjaks ja tema ideoloogia peamiseks kujundajaks (Baptista, Martina 2022), on samuti Fudani Ülikooli vilistlane. See asjaolu toetab käsitlust Fudani koolkonna suurest mõjust Hiina praeguse välispoliitika kujundamisel.

„Hiina tsivilisatsioon“

Kuigi paljud tsivilisatsiooniteooria põhimõtteid töötas välja juba Oswald Spengler oma peateoses „Õhtumaa allakäik“ (Spengler 2012), seostub

mõiste „tsivilisatsioon“ akadeemilises maailmas eelkõige Samuel Huntingtoni teosega „Tsivilisatsioonide kokkupõrge“. Selles on Hiina tsivilisatsiooni määratletud religioossete ja kultuuriliste tunnuste järgi. Huntingtoni sõnul „„Suur-Hiina“ ei ole seega vaid abstraktne kontseptsioon. See on kiiresti kasvav kultuuriline ja majanduslik reaalsus, mis on hakanud kujunema poliitiliseks reaalsuseks“ (Huntington 2016: 215). Eelmise sajandi viimasel kümnendil hakati Hiina määratlemiseks kasutama mõistet „riiktsivilisatsioon“ (*civilization-state*) eesmärgiga vältida Lääne diskursusest välja kasvanud mõiste „rahvusriik“ (*nation-state*) kasutamist (Li, Shaw 2013: 93). See määratlus võeti kiiresti omaks ka Hiina akadeemilises kogukonnas. Tänapäeval analüüsides Hiina välispoliitikat rõhutab valdav osa Hiina õpetlasi oma riigi kui tsivilisatsiooni unikaalsust. Sellega üritatakse üldjuhul põhjendada Hiinas Xi Jinpingi ametiajal ellu kutsutud globaalsete projektide ja algatuste asjakohasust. Õpetlaste huvi tsivilisatsiooni temaatika vastu on tingitud sellest, et sõnaühend „Hiina tsivilisatsioon“ (中华文明) on Xi Jinpingi ajal kinnistunud HKP juhtkonna ametlikus retoorikas postulaadina. See viitab, et selline uurimissuund on osa riiklikust tellimusest ning annab õpetlastele võimaluse demonstreerida oma lojaalsust, mis avab ühtlasi ka paremad karjäärivõimalused.

Xi Jinpingi HKP XX üleriigilisel kongressil peetud peaettekandes pööratakse eraldi tähelepanu Hiina tsivilisatsioonile ning rõhutatakse vajadust suurendada selle rahvusvahelist mõju ja levikut:

Hiina tsivilisatsiooni leviku ja mõjuvõimu suurendamine. Pidades kinni Hiina kultuuri püsijäämise põhimõttest, toome esile ja rõhutame Hiina tsivilisatsiooni vaimseid sümboleid ja kultuurilisi aluseid; kiirendame Hiina riikliku diskursuse ja Hiina narratiivi süsteemide kujundamist; räägime hästi Hiina lugu ja teeme kuuldavaks Hiina hääle ning näitame Hiinat usaldusväärse, armastusväärse ja austamisväärse. Kasvatame oma võimekust rahvusvaheliste suhete alal ja parandame välissuhtluse tulemuslikkust igal tasandil. Arendame rahvusvahelist diskursiivset jõudu, mis vastaks meie riigi kogumõjule ja positsioonile maailmas. Tõhustame tsivilisatsioonidevahelist vahetust ja vastastikust teadmiste jagamist, et tagada Hiina kultuurile veelgi suurem mõju rahvusvahelisel areenil (Xi 2023 a).⁴

Tsiteeritud lõigust ilmneb selgelt, et mõiste „Hiina tsivilisatsioon“ on postulaadina seotud välispoliitika sfääriga. Xi märgib, et Hiina kui

4 增强中华文明传播力影响力。坚守中华文化立场，提炼展示中华文明的精神标识和文化精髓，加快构建中国话语和中国叙事体系，讲好中国故事、传播好中国声音，展现可信、可爱、可敬的中国形象。加强国际传播能力建设，全面提升国际传播效能，形成同我国综合国力和国际地位相匹配的国际话语权。深化文明交流互鉴，推动中华文化更好走向世界。

tsivilisatsiooni identiteedi tugevusest ehk sõna-sõnalt sellest, kui nähtavad on Hiina tsivilisatsiooni vaimsed sümbolid ja kultuurilised alused (中华文明的精神标识和文化精髓), sõltub Hiina kultuuri püsijäämine. Selle eesmärgi saavutamise nimel kutsub ta üles kasutama nii diskursiivse jõu – „Hiina loo hästi rääkimine“ (讲好中国故事) ja „Hiina hääle kuuldavaks tegemine“ (传播好中国声音) – kui ka pehme jõu vahendeid – „Hiina näitamine usaldusväärse, armastusväärse ja austusväärse“ (展现可信、可爱、可敬的中国形象). Lõigu viimane lause, mille kohaselt tsivilisatsioonidevahelise vahetuse ja teadmiste jagamise eesmärk ei ole mitte niivõrd vastastikune rikastamine, kuivõrd „Hiina kultuurile veel suurema edu tagamine rahvusvahelisel areenil“ (推动中华文化更好走向世界), ei jäta ruumi kahtlustele HRV välispoliitika tegelike sihtide suhtes. Niiviisi taotletakse kultuuri-, teadus- ning tehnoloogiavahetuse propageerimisega – mida Hiina esindajad määravad välisele auditooriumile mõeldud sõnumites tihti väljendiga „kõik võidavad“ (*win-win*) – tegelikult Hiina globaalse mõjuvõimu suurendamist.

Mõiste „Hiina tsivilisatsioon“ kasutamine samas kontekstis diskursiivse jõu meetodite kirjeldusega viitab, et Hiina rahvuslikule enesemääratlusele omistatakse keskne osa suhete arendamisel ülejäänud maailmaga. See omakorda viitab HKP kasvanud enesekindlusele rahvusvahelisel areenil ja rahvusluse tugevnemisele partei programmis Xi Jinpingi kolmanda ametiaja eel.

Hiina ühiskonnateaduste akadeemia Euroopa instituudi teadur Huang Ping (黄平), kelle mitme uurimuse keskmes on Hiina tsivilisatsiooni kontseptsioon, leiab, et Hiina saab kasvatada oma diskursiivset jõudu, pakkudes maailmale uut tsivilisatsioonile keskenduvat paradigmat. Selleks peab Huangi sõnul looma Hiina staatusele vastava globaalse mõttesüsteemi (世界性思想学术体系), mille kaudu „Hiina rahvuslik olemus“ ehk „hiinalikkus“ (中国性) saab rahvusvahelise mõtteloo aluseks. „Hiinalikkus“ tähendab Huang Pingi käsitluses Hiina kultuurilist enesekindlust:

[---] legitiimsuse ja järjekestvuse taasleidmine meie oma loolise põhjal – tänapäeval nimetatakse seda kultuuriliseks enesekindluseks – hõlmab kultuuriteadlikkust, subjektsuse taaskehtestamist ning naasmist meie algupärase kultuurilise terviklikkuse ja järjepidevuse juurde. Kuidas parandada parim kultuur? Tuleb ühendada „hiinalikkus“ (Huang 2022).⁵

5 [---] 从我们自己叙述中重新找回正当性、延续性，现在叫文化自信，背后就是文化自觉，主体性的重新确立，找回我们原来的文化脉络，文化传承。优秀文化怎么继承？要弘扬“中国性”。

Nõnda on Hiina rahvusidentiteedi tugevdamine Huang Pingi arvates vajalik kultuurilise enesekindluse (文化自信) saavutamiseks. Selle eesmärk on omakorda kehtestada ennast globaalse jõuna, et saavutada maailmas üldine aktsepteeritavus algupärastel traditsioonidel põhineva tsivilisatsiooniteooria kaudu.

Huang Pingi käsitluse valguses mõjub mõnevõrra paradoksaalsena asjaolu, et nii nagu paljude teiste kandvate terminite puhul tekkis mõiste „tsivilisatsioon“ (文明, *wénmíng*) selle tänapäevases tähenduses hiina keelde alles 19. sajandi keskpaiku jaapani keele vahendusel, kuhu see omakorda jõudis laenuna lääne mõtteloo tekstide tõlkimise käigus. 20. sajandi alguses 4. mai liikumise⁶ vaimus võidi sõnaga *wenming* tähistada kõike läänelikku, mida tolle aja Hiinas peeti paljuski lääneriikide tehnoloogiliste saavutuste tõttu progressiivseks (He 2019). Samas on mõiste *wenming* leitav juba väga varajastes Hiina tekstides, kus see tähendab enamasti erakordseid intellektuaalseid võimeid või haritust, eelkõige eeskujuliku valitseja asendamatu omadusi. Näiteks konfutsianistlikku kaanonisse kuuluv „Muutuste raamatus“ (周易) on öeldud: „Tema vägi on tugev ja valgustunud, käib kaasas taeva ja ajaga“ (其德剛健而文明，應乎天而時行) (Zhouyi 2006), mis tähendab, et temas on nii kindlameelsust kui ka tarkust, mis on kooskõlas nii taeva ja maailmakorra kehtsusega kui ka ajastust tingitud olukorraga. Nende omaduste olemasolu teebki temast potentsiaalse valitseja.

Sedasi ühendab mõiste „tsivilisatsioon“ tänapäeva hiina keeles varasemast traditsioonist pärit algupärase tähenduse uuema tänapäevase sisuga ning seostub ühest küljest intellektuaalse ja sotsiaalse üleolekuga, teisest küljest majandusliku ja tehnoloogilise eduga. Hiinakeelse mõiste „tsivilisatsioon“ duaalsus väljendub nii ametlikus poliitilises retoorikas kui ka akadeemilistes käsitlustes, kus Hiina tsivilisatsiooni määratlused on valdavalt üles ehitatud Hiina ja Lääne dihhotoomia põhimõttel. See võib aga mõjuda irooniliselt, sest Xi Jinpingi ajastu tsivilisatsioonikeskse lähenemise kujunemisel mängis väga tähtsat osa lääne teoreetik – Suurbritannia marksistlik õpetlane ja väljaande Marxism Today endine toimetaja Martin Jacques. Jacques'i käsitluse järgi seisneb Hiina unikaalsus selles, et see pretendeerib korraga nii rahvusriigi kui ka tsivilisatsiooni staatusele (Jacques 2009: 196).

6 4. mai liikumine (五四運動) on Hiina rahvuslik liikumine, mis algas 4. mail 1919. aastal protestina Pariisi Rahukonverentsi otsuse vastu, mis sätestas Hiina Shandongi provintsis asuvate endiste Saksamaa kontsessioonialade andmise Jaapani kontrolli alla. Liikumine taotles Hiina ühiskonna ja mõttelaadi moderniseerimist, et kaotada majanduslik ja tehnoloogiline mahajäämus lääneriikidest. Ka paljud HKP asutajaliikmed toetasid 4. mai liikumise ideid.

Oma raamatus „Kui Hiina valitseb maailma: läänemaailma lõpp ja uue maailmakorra sünd“ (*When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New World Order*) ennustas Jacques, et mida lähemale jõuab Hiina oma hegemoonia taastamisele Ida-Aasias, seda ilmsemaks saab tema tsivilisatsiooni üleolek (Jacques 2009: 276)). Jacques'i väitel kuulutab Hiina tõus „kollektiivse lääne“ globaalse domineerimise lõppu, kuivõrd see tähendab kehtiva maailmakorra ümberkujundamist Hiina nägemuse järgi (Jacques 2009: 271).

Martin Jacques'i maksimalistlike väidete valguses ei tundu sugugi üllatav, et tema teos pälvis Hiinas suurt tähelepanu ning kutsus esile positiivse tagasiside ja akadeemiliste edasiarenduste laine. Teiste seas toetub Jacques'i seisukohtadele üks Hiina tuntumaid õpetlasi ja tsivilisatsiooniteooria eestvedajaid, Fudani Ülikooli Hiina instituudi direktor ja rahvusvaheliste suhete professor Zhang Weiwei (Zhang 2021: 61). Hiinakeelsetes perioodikaväljaannetes väljaspool Hiinat on Zhang'i nimetatud „valitseja nõunikuks“ (国师) (Zheng 2024), mis viitab tema seisukohtade tihedale seosele Hiina praeguse riigipoliitikaga. See avaldub ka Zhang Weiwei tuntuimas teoses „Hiina raputus: „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ tõus“ (中国震撼：一个“文明型国家”的崛起), milles on selgelt jälgitav tsivilisatsiooniteooria seos Xi Jinpingi kõnedes väljendatud seisukohtadega.

Raamatu eessõnas väidab autor:

Tänapäeva maailma kontekstis on vaid üks riik, mis peaaegu täielikult ühendab endas aastatuhandeid vana tsivilisatsiooni ja modernse riigi omadusi – ja see on just Hiina (Zhang 2021: 4).⁷

Hiina unikaalsuse rõhutamiseks ja tema eristamiseks teistest tsivilisatsiooni staatusele pretendeerivatest riikidest pakub Zhang välja määratluse „tsivilisatsiooni tüüpi riik“ (文明型国家). See erineb tema väitel olemuslikult lääne teoreetikute pakutud mõistetest „riik-tsivilisatsioon“ (*civilization-state*, h.k. *wénmíng-guójiā* 文明-国家) ja „tsivilisatsiooniline riik“ (*civilisational state* h.k. *wénmíng guójiā* 文明国家) (Zhang 2021: 61–62). Kuivõrd Zhang'i definitsioonis sisalduvat nimisõna 型 *xíng* täiendust 'vorm, tüüp' ei saa lugeda olemuslikuks, võib tema püüd pakkuda Hiina staatuse määratlemiseks välja alternatiivne terminoloogia olla tingitud soovist vastanduda lääne diskursusele sealt võrsunud mõistete vältimise teel. Hiina tsivilisatsiooni käsitlemine ühtaegu iidse, tuhandeid

7 环顾今日之世界，数千年古老文明与现代国家形态几乎完全重合的国家只有一个，那就是中国。

aastaid vana (数千年古老) traditsiooni ja modernse riigina (现代国家) kuulub – nagu ilmneb mõiste *wenming* päritolu kokkuvõttest – juba mõtteliselt selle termini juurde ega tingi iseenesest vajadust originaalse määratluse järele. Niiviisi olemasoleva terminoloogia pigem formaalse kohendamise eesmärk näib olevat selle parem sidumine HRV praeguse ideoloogilise diskursusega, täpsemalt diskursiivse jõu põhimõtetega, mis ei soosi Hiina määratlemist läänes formuleeritud mõistete abil.⁸

Zhang Weiwei väitel:

Selline „tsivilisatsiooni tüüpi riik“ suudab ammutada teiste tsivilisatsioonide tugevusi, minetamata oma individuaalsust. Samal ajal annab ta unikaalse panuse maailmatsivilisatsiooni, olles ise pidevalt uusi orientiire määrav sisetekkelise olemusega tsivilisatsioon (Zhang 2021: 4).⁹

Tsitaadist ilmneb, et Zhang Weiwei käsitluses seisneb Hiina kui „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ ainulaadsus muu hulgas selles, et see on olemuselt sisetekkeline (内源性主体), mis tähendab, et tema areng ei eelda teiste tsivilisatsioonide arengumodelite ülevõtmist. Selle tingimus on tugeva traditsioonilise kultuuri olemasolu (Zhang 2023: 13), mis lubab Hiinal „ammutada teiste tsivilisatsioonide tugevusi, minetamata oma individuaalsust“ (汲取其他文明的一切长处而不失去自我). Samuti peab Zhang „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ oluliseks tunnuseks võimet „määrata uusi orientiire“ (产生新坐标), mida ta nimetab unikaalseks panuseks „maailma tsivilisatsiooni“ (*shìjiè wénmíng* 世界文明) arengusse. Hiina keelele iseloomulike morfoloogiliste tunnuste puudumise tõttu võib sõnaühend *shìjiè wénmíng* olla nii ainsuse kui ka mitmuse tähenduses: esimesel juhul osutab see maailma tsivilisatsioonile kui kogu inimkonna arenguprotsessile üldisemas mõttes, teisel juhul maailmas eksisteerivatele teistele tsivilisatsioonidele, mis samas ei kvalifitseeru „tsivilisatsiooni tüüpi riigiks“. Esimene tõlgendusvariant tundub siinkirjutajale siiski tõenäolisem.

8 Argumendina siin väljendatud mõtte toetuseks võib olla viide Zhang Weiwei ingliskeelsele publikatsioonile, kus ta kasutab enda pakutud mõiste 文明型国家 tõlkevastana terminit „tsivilisatsiooniline riik“ (*civilisational state*), ning seob mõisted 文明-国家 ja 文明国家, mida ta käsitleb lääne akadeemilise diskursusena, väljendiga „riiktsivilisatsioon“ (*civilisation-state*) (Zhang 2023: 8). See kinnitab, et olemasoleva terminoloogia modifitseerimine ei ole tingitud niivõrd sisulisest vajadusest, kuivõrd seda võib käsitleda pigem retoorilise võtena, mille eesmärk on oma vaadete eristamine lääne mõtteloost ning nende legitimeerimine hiinakeelse auditoriumi, eelkõige Hiina võimulolijate silmis. Selles valguses väärib märkimist, et lisaks akadeemilisele tegevusele on Zhang Weiwei tuntud ka Xi Jinpingi ideoloogia aktiivse populariseerijana, kes avaldab regulaarselt loenguid Hiina sotsiaalmeedia rakendustes TikTok ja Bilibili, ning kellel on oma YouTube'i kanal nimega „See just ongi Hiina“ (这就是中国), mis esineb peaaegu identsel kujul eespool tsiteeritud lõigus. Lisaks kodumaisele publikule ulatub Zhangi tegevuse mõju sotsiaalmeedia ja aktiivse akadeemilise koostöö kaudu ka väljapoole Hiinat, aidates levitada HKP välispoliitika keskseid sõnumeid, mis vastab diskursiivse jõu strateegia põhimõtetele.

9 这种“文明型国家”有能力汲取其他文明的一切长处而不失去自我，并对世界文明作出原创性的贡献，因为它本身就是不断产生新坐标的内源性主体文明。

Tähelepanuväärne on ka see, et autor kasutab orientiiri tähenduses spetsiifilist reaalteadustes kasutatavat terminit *zuobiao* (坐标), mille tõlkevaste on sõna-sõnalt „koordinaadid“. Antud juhul laiendab valdkonnavälise mõiste kasutamine tõlgendamisvõimalusi, lubades mõelda orientiiride all poliitilisi norme, ühiskondlikke ja kultuurilisi väärtusi või miks ka mitte tehnoloogilisi standardeid. Eesmärk on igal juhul esitada Hiinat globaalse mängijana, kes mitte ei lähe vooluga kaasa, vaid määrab ise maailma arengu suuna.

Vene teadusajakirjas „Venemaa sinoloogia“ („Российское китаеведение“) ilmunud ingliskeelses artiklis „Hiina, tsivilisatsioonilise riigi narratiiv ja selle ulatus“ (*China, the Civilisational State Narrative and its Implications*) sisaldub Zhang Weiwei teooria kontsentreeritud kujul. Artiklis vaatlleb Zhang Hiina tõusu riikliku tsivilisatsioonidiskursuse ja selle välispoliitiliste ilmingute kontekstis.

Zhang'i sõnul kujunes Hiina „tsivilisatsiooni tüüpi riigiks“ „pika ajaloo vältel sadade riikide ühendamise protsessi tulemusena“ (Zhang 2023: 10). Kuna samas artiklis seob autor „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ alguse Hiina ühendamise esimese keisri Qin Shi Huangdi (秦始皇帝) võimu alla 221. aastal e.m.a., siis on tõenäoline, et „ühendamise“, sõna-sõnalt „kokkusulatamise“ (*amalgamation*) all mõeldakse siin mitte niivõrd kõrgemalt arenenud Hiina tsivilisatsiooni saavutuste ülevõtmist eri riikide ja rahvaste poolt, kuivõrd nende nõusolekut tunnistada Hiina kesk võimu ülimuslikkust ning aktsepteerida selle kehtestatud seadusi ja norme, sealhulgas unifitseeritud mõõdu- ja kirjasüsteemi.

Käesoleva uurimuse seisukohalt on Huang Pingi „hiinalikkuse“ ja Zhang Weiwei „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ kontseptsioonid tähtsad, sest need peegeldavad Hiina välispoliitilises diskursuses praegu esil oleva tsivilisatsioonikeskse lähenemise peamisi jooni. Nende hulka kuulub Hiina käsitlemine globaalse jõuna, mille tsivilisatsiooni ainulaadsus annab sellele legitiimsuse olla ideoloogiline suunanäitaja. Hiina akadeemiline kogukond populariseerib Xi Jinpingi esitatud globaalse tsivilisatsioonide initsiatiivi põhimõtteid nii riigisiselt kui ka rahvusvaheliselt.

„Hiina eripäraga suurriik“

Teiste aspektide seas iseloomustab Hiina üleminekut diskursiivse jõu välispoliitikale ametlikus sõnavaras toimunud nihe, mida väga hästi illustreerib mõiste „suurriik“ käsitlemine HRV esimese juhi Mao Zedongi

(毛泽东) ja riigi praeguse juhi Xi Jinpingi ametlikes sõnavõttudes. Mao Zedong väitis oma „Kolme maailma teoorias“ (三个世界的理论), et „Hiina ei ole suurriik ega muutu selleks ka tulevikus“ (中国现在不是, 将来也不做超级大国) (GCDYW 2022). Mõistel „suurriik“ või sõna-sõnalt „ülisuur riik“ (超级大国, *chāoji dàguó*), mille eestikeelseks tõlkevasteks sobib mõnevõrra paremini sõna „suurvõim“, on siin selgelt negatiivne tähendus. Mao Zedongi võimu ajal võidi sõnaühendiga *chaoji daguo* tähistada nii hegemonismi ja kolonialismiga seostatavaid Ameerika Ühendriike kui ka HRV endist liitlast Nõukogude Liitu. Nõukogude Liidu poliitikast soovis Mao samuti distantseeruda 1950. aastate lõpus ja 1960. aastate alguses toimunud ideoloogiliste lahkarvamuste tõttu. „Kolme maailma teooria“ oli omamoodi katse legitimeerida Hiina õigust Nõukogude Liidust sõltumatule välispoliitikale, mis seadis rahvusvahelise isolatsiooni vältimise eesmärgil uueks prioriteediks suhete ülesehitamise arenguriikidega. Teooria kontekstis käsitleb Mao Zedong Hiinat ennast arenguriigina (发展的国家), mis kuulub kolmandasse maailma (属于第三世界), soovides nõnda väljendada „toetust kõikidele rõhutat rahvastele ja rahvustele“ (支持一切被压迫人民和被压迫民族) (*Ibid.*).

Kuigi suhted arenguriikidega on ka Xi Jinpingi välispoliitikas strateegilise tähtsusega ning vaatamata tõsiasjale, et HRV on maailma suuruselt teine majandus Ameerika Ühendriike järel, kuuludes samal ajal Maailma Kaubandusorganisatsioonis arenguriikide kategooriasse, ei käsitle HKP praegune juht Hiinat kindlasti kolmanda maailma riigina ega hoidu rõhutamast selle suurriigi staatust. Seda kinnitab ka järgmine tsitaat HKP XX üleriigilisel kongressil peetud peaettekandest:

Me edendame igakülgset Hiina eripäraga suurriigi diplomaatiat, aitame kaasa inimkonna kui ühise saatusega kogukonna loomisele, kaitseme kindlalt rahvusvahelist õigust ja õiglust, kutsume üles viima ellu tõelist multilateraalsust, seisame kõigutamatult vastu igasugusele hegemonismile ja jõupoliitikale ning astume ühemõtteliselt vastu kõikvõimalikele unilateralismile, proteksionismile ja kiusamise ilmingutele (Xi 2023 a).¹⁰

Xi Jinping kasutab Hiina kohta formuleeringut „Hiina eripäraga suurriik“ (中国特色大国), mis on ilmselge katse vältida seeläbi mõistega „suurriik“ kaasnevast negatiivset konnotatsioonist. Antud juhul peaks sõnaühend „Hiina eripära“ (中国特色) neutraliseerima seost suurriiklusega üldjuhul assotsieeruvate ja tavaliselt kriitiliselt käsitletavate ilmingutega, nagu

¹⁰ 我们全面推进中国特色大国外交，推动构建人类命运共同体，坚定维护国际公平正义，倡导践行真正的多边主义，旗帜鲜明反对一切霸权主义和强权政治，毫不动摇反对任何单边主义、保护主义、霸凌行径。

„hegemonism“ (霸权主义), „jõupoliitika“ (强权政治), „unilateralism“ (单边主义), „proteksionism“ (保护主义) ja „kiusamine“ (霸凌). Siin tahetakse aga rõhutada, et „Hiina eripäraga suurriigi diplomaatia“ ei ole samastatav lihtsalt „suurriigi diplomaatiaga“, sest erinevalt tüüpilise suurriigi diplomaatiast peaks see kaitsma „rahvusvahelist õigust ja õiglust“ (国际公平正义) ning toetama „tõelist multilateraalsust“ (真正的多边主义) ehk arvestamist eri poolte huvidega. Kuigi mõiste „suurriik“ on tihti hinnanguline ja võib olla negatiivse tähendusega, ei soovitata selle kasutamisest siiski täielikult loobuda. See on tähtis osa Xi Jinpingi poliitilises sõnavaras postulaadina esinevast Hiina enesemääratlusest, mis peegeldab HKP praeguse juhtkonna veendumust, et vaid igas mõttes suur riik saab osutada vastupanu oma konkurentide ja vastastele, kehtestades maailmas alternatiivset rahvusvaheliste suhete raamistikku ehk Xi Jinpingi terminoloogias „inimkonna kui ühise saatusega kogukonda“.

Paljude Hiina õpetlaste väitel seisneb Hiina kui tsivilisatsiooni unikaalsus ja eelis teiste tsivilisatsiooni tunnustega suurriikide ees selle olemuslikus inklusiivsuses ja sallivuses välismõjude suhtes. See omadus lubab Hiinal potentsiaalselt areneda, vältides kokkupõrkeid teiste tsivilisatsioonidega, mida Samuel Huntington pidas tsivilisatsioonide puhul möödapääsmatuks arenguetapiks. Hiina õpetlaste sõnul peitub suundumus inklusiivsusele ja konfrontatsiooni vältimisele juba Hiina traditsioonilises sünkretistlikus maailmavaates, mis on võimeline ühendama eri usulis-filosoofiliste õpetuste elemente funktsionaalseks tervikuks. Tsivilisatsioonilise eneseteadvuse kasvades on Hiinas süvenenud püüdlus rakendada seda traditsioonilist maailmakäsitlust osana riigi välispoliitilisest strateegiast.

Endine HKP Keskkomitee kõrgema parteikooli rahvusvaheliste suhete professor Liu Jianfei (刘建飞) käsitleb Hiinat „uut tüüpi suurriigina“ (新型大国). Tema hinnangul on Hiina jaoks ainuõige arendada suhteid teiste riikidega korporativismi (合作主义) põhimõttel, mis eeldab Hiina tsivilisatsiooni tunnuste ühendamist lääne liberalismi ideedega (Liu 2015: 189–202). Nüüdseks on mõiste „uut tüüpi suurriik“ levinud hiinaakeelsest akadeemilisest diskursusest ka meediasse. Seal kasutatakse seda laialdaselt kahe suurvõimu – USA ja Hiina – suhetele osutamiseks (中美新型大国关系) ning viitamiseks maailma kahepooluselisele jaotusele USA ja Hiina mõjusfäärideks.

Liu Jianfei propageeritud sünkretism ei ole Hiina mõtteloos erand. Nagu nähtub eespoolsetest näidetest, on paljud tänapäeva Hiina välispoliitikas

tähtsad kontseptsioonid saanud alguse lääne traditsioonist, kuid neid on Hiinas uutmoodi tõlgendatud ja edasi arendatud, kohandades neid Hiina parasjagu võimul oleva juhtkonna eesmärkidega. Selle põhimõtte võtab kõige paremini kokku käibefraas „Hiina olemus, lääne rakendus“ (中体西用), mis osutab veendumusele, et edu saavutamiseks peab ühendama Hiina traditsioonilised väärtused lääne praktiliste saavutustega.

Hiina akadeemilises diskursuses on levinud koguni arusaam, et avatus teistest kultuuridest pärit ideede suhtes on omane üksnes Hiina traditsioonile ning peaks seetõttu saama globaalseks normiks. Näiteks märgib Fudani Ülikooli rahvusvaheliste ja avalike suhete osakonna professor Su Changhe (苏长和) portaalis Aisixiang 爱思想 avaldatud artiklis „Hiina mudel ja maailmakord“ (Su 2015), et „Hiina mudeli“ (中国模式) aluseks võetud dialoogi ja koostöö printsiibid kajastavad tänapäeval Hiina traditsioonilist pärandit ega ole seetõttu iseloomulikud lääne maailmamudelile (西方世界模式), kust need põhimõtted algselt puuduvad. Su väidab, et neid põhimõtteid oleks paslik ellu viia ka rahvusvahelisel tasandil, mis tema sõnul aitaks muu hulgas lahendada julgeolekuprobleeme ja territoriaalseid vaidlusi (*Ibid.*).

Märkimist väärib siiski asjaolu, et Su Changhe ja Liu Jianfei seisukohad pärinevad Xi Jinpingi esimesest ametiajast, mil Hiina peavoolu akadeemilistes ringkondades oli pigem levinud idee „sümbiootilisest rahvusvahelisest süsteemist“ (共生国际体系). Selle käsitluse kohaselt täiendaksid Hiina traditsioonilised kontseptsioonid olemasolevat maailmakorda, mitte ei oleks selle täielikuks alternatiiviks. Riigi diskursiivse jõu strateegia tugevnemisel Xi Jinpingi teisel (2017–2022) ja eriti kolmandal ametiajal (2022–) ning ametliku retoorika karmistumisel muutus ka paljude akadeemiliste käsitluste sisu märgatavalt kategoorilisemaks.

Seda üleminekut illustreerib teiste õpetlaste seas Zhang Weiwei ligi kümneaastase vahega avaldatud tekstide seisukohtade erinevus. 2008. aastal avaldatud artikkel „Mõtisklusi Hiina arengumudelist“ (关于中国发展模式的思考) on tollaegse Hu Jintao valitsuse poliitika vaimus vaoshoitud tonaalsusega, keskendudes muu hulgas Hiina poliitilise arengu vajakajäämistele ning nimetades pehmet jõudu tõhusaimaks ja Hiina eesmarke kõige paremini teenivaks välispoliitiliseks strateegiaks. Artiklis väidab Zhang, et Hiina moderniseerumisprotsessi teatud konkreetsed lähenemisviisid „ei pruugi olla universaalse tähendusega“

(不一定具有普遍意义), kuigi nende aluseks olevad ideed võivad pretendeerida universaalsusele (Zhang 2008). Seega räägib Zhang Hiina kogemuse kasulikkusest omistamata sellele globaalset rolli.

2023. aastal ajakirjas „Venemaa sinoloogia“ avaldatud artiklis räägib Zhang Weiwei juba Hiina kogemuse unikaalsusest globaalses plaanis ning eitab täielikult lääne arengumudeleid. Zhangi „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ käsitlus toetab Xi Jinpingi vaadet Hiina suurriigi diplomaatiale. Omadused, mis tänapäeval teevad Hiinast „tsivilisatsiooni tüüpi riiki“, on Zhang Weiwei määratluse kohaselt „ülisuur elanikkonna arv, ülisuur territoorium, ülipikk traditsioon ja ülikirikas kultuur, mis kõik ühendavad endas omakorda iidsuse ja modernsuse aspekte“ (Zhang 2023: 10). Liide „üli“ (*super*) kasutamine akadeemilises publikatsioonis on üsna tavatu, kuivõrd see on emotsionaalse alatooniga ja kuulub pigem publitsistika või isegi kõnekeele registrisse. Antud juhul osutab see autori soovile rõhutada igas aspektis Hiina ainulaadsust, et põhjendada vajadust uue Hiinat kirjeldava diskursuse järele. See peaks olema erinev europotsentristlikest käsitlustest, mis ei peegelda väidetavalt täiel määral Hiina vägevust ega ole võimelised seda adekvaatselt edasi andma.

Zhang Weiwei „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ määratluse argumentatsioon on peaaegu igas punktis ühel või teisel moel üles ehitatud vastandumisele läänega. Näiteks ülisuure elanikkonna eelisena toob Zhang välja, et Hiina koolitab aastas palju rohkem teadlasi ja insenere kui lääneriigid kokku, mis võimaldab tal juhtida mitut globaalset tööstusharu, nagu elektriautode tootmine, tehisintellekt, kvantitehnoloogiad ja 5G-telekommunikatsioon. Ülisuure territooriumi kontekstis nimetab ta Hiinat kõige suurema ja ajakohasema kiirrongide ning kiirteede võrgustikuga riigiks. Ülipika traditsiooni kontekstis väidab Zhang, et lääne kriitika Hiina üheparteisüsteemi suhtes ei ole õigustatud, sest Hiina rahvas toetab tsentraliseeritud poliitilist süsteemi, mis eksisteerib alates Hiina keisririigi tekkimisest. Ülikirika kultuuri tunnuseks nimetab Zhang selle rahvakeskset olemust, väites, et Hiinas loob kultuur reaalselt kasu erinevalt läänest, kus kultuur jääb rohkem retoorilisele tasandile (Zhang 2023: 10–11). Selles võrdluskemmis on tõusevad esile järgmised rõhuasetused: Hiina intellektuaalne üleolek kui suutlikkus juhtida uute tehnoloogiate globaalseid tööstusharusid; Hiina majanduslik võimekus, mida näitlikustab maailma suurima kiirrongide ja kiirteede võrk; Hiina algupärase traditsiooni jätkusuutlikkus, mis võimaldab sellel põhineval

poliitilisel korraldusel püsida aastasadu, olles ühiskondliku stabiilsuse tagatis; Hiina kultuuri rahvakeskne olemus, mille all mõeldakse tõenäoliselt kollektiivse kasu eelistamist individualismiga seostatavale väljendusvabadusele.

Nendele argumentidele tuginedes väidab Zhang Weiwei sõna-sõnalt, et Hiinal läheb paremini kui USA-l (Zhang 2023: 11), ja kutsub üles mitte andma hinnanguid „demokraatia vs. autokraatia“ vastandamise põhjal, vaid lähtuma kategooriatest „hea valitsemine“ vs. „halb valitsemine“. Zhang ei anna ise hea ja halva valitsemise definitsiooni, vaid seletab neid kategooriaid lahti 3. sajandil e.m.a elanud konfutsianistliku mõtleja Mengzi (孟子) seisukohtadest lähtuvate mõistete „rahva tahe“ (民意) ja „rahva meel“ (民心) abil. Esimest iseloomustab Zhang muutliku ja ebausaldusväärse, võrdleb seda interneti võimendatud populismiga ning osutab, et samal põhimõttel toimib ka lääne poliitiline korraldus. Teisega seostab Zhang stabiilsust ja püsivust ning väidab, et Hiina juhtimissüsteemi alus on just „rahva meel“, mis tagab ka ebapopulaarsete otsuste puhul kogu Hiina rahva heaolu (*Ibid.*), ning see on põhjus, miks Hiina rahvas ei soovi riigikorra muutust. Sellest nähtub, et Zhang Weiwei käsitleb Hiina keisririigi aluseks olnud absoluutset monarhiat ja HRV partokraatlikku korraldust ühe süsteemi erietappidena. Konfutsianistlikku terminoloogiat rakendades kannab ta tänapäeva üle Hiina keisririigi ajal levinud arusaama heast valitsemisest, mille kohaselt saab inimestele heaolu tagada üksnes tugev tsentraliseeritud võim. Selle legitiimsus ei põhine mitte selle võimu teostaja(te) valitavusel, vaid nende pühendumisel ja vastutustundlikkusel täita oma põhiülesannet – tagada rahva heaolu. Argumendina tsentraliseeritud juhtimise jätkusuutlikkuse ja tõhususe kasuks osutab Zhang tõsiasi, et samalaadne võimu teostamise põhimõte on Hiinas püsinud sajandeid alates keisririigi kujunemisest, mis tähendab, et see süsteem on ennast õigustanud.

Zhang Weiwei mõttekäigu puhul tasub välja tuua traditsionalismi suundumust, mille tugevnemist on Xi Jinpingi ametiajal märgata ka HKP ametlikus retoorikas¹¹. Olles seotud Hiina algupärase konfutsianistliku maailmavaatega, on Zhang Weiwei „hea valitsemise“ käsitlus väga sarnane selle maailmavaate poliitilise teooria aluseks olnud taeva

11 Xi Jinping on enim Hiina klassikalisi mõttejaid tsiteerinud HKP juht alates Mao Zedongist. Kuigi Xi ei ole oma kõnedest ja kirjutistest kõrvale jätnud ühtegi tähtsat filosoofilist koolkonda, kinnitab klassikute tsitaatide analüüs, et ta eelistab teistele rohkem konfutsianistlikke õpetlasi, samas kui läänega ideoloogilise vastasseisu kontekstis jääb eelistatumaks legistliku koolkonna poliitfilosoofia (Bougon 2018: 115–127). See paistis silma valitsemisel karmide meetodite pooldamise poolest.

mandaadi ehk taeva tahte (天命) kontseptsiooniga. Selle kohaselt ei määra õigust võimule mitte päritolu ega isegi mitte majanduslik ja sõjaline üleolek, vaid teatud isikuomaduste olemasolu, mis teevad valitsejast „hea valitseja“. Taeva mandaadi kontseptsioon on tihedalt seotud mõistega Taevaalune (天下, *tiānxià*), mis võib sõltuvalt kontekstist tähendada nii Hiina riiki kui ka tervet maailma. See esmapilgul kaudsena tunduv seos Hiina traditsioonilise arusaamaga võimu legitiimsusest on siiski tänapäeva kontekstis väga tähtis, eriti Xi Jinpingi retoorika nüansirikkuse teadvustamisel ja mõistmisel. Hea näides on järgmine tsitaat Xi HKP XX üleriigilisel kongressil peetud peaettekandest:

Inimkonna kui ühise saatuse kogukonna ehitamine on maailma kõikide rahvaste tulevik. „Kõik olendid arenevad koos üksteist kahjustamata; kõik ideed teostuvad koos üksteisele vastandumata.“ Alles siis, kui kõik riigid lähtuvad Taevaaluse suurest õpetusest, saavad nad elada rahus ja üksmeeles, panustada koos ühise kasu nimel. Alles siis saab õitseng kesta ja julgeolek püsida (Xi 2023 a).¹²

Xi kõnes kasutatud tsitaat „Kõik olendid arenevad koos üksteist kahjustamata; kõik ideed teostuvad koos üksteisele vastandumata“ (万物并育而不相害, 道并行而不相悖) on pärit konfutsianistliku kirjanduse kaanonisse kuuluvast teosest „Kommite ülestähendused“ (禮記), mis loodi umbes 3. sajandil e.m.a ning sisaldab tolleaegsete seaduste ja ühiskonnannormide seletusi. Hiina mõtteloo ühe märgilise teose tsiteerimise eesmärk on esiteks retooriliselt võimendada ja legitimeerida poeetiliste kujundite kaudu Xi Jinpingi välispoliitika peamiste tugevustena käsitatavaid aspekte – inklusiivsuse ja kultuuridevahelise dialoogi eelistamist konfrontatsioonile. Teiseks peaks iidsest tekstist pärit tsitaadi rakendamine tänapäeva poliitika kontekstis demonstreerima, et sajanditetagune mõttetera ei ole kaotanud oma relevantsust. See omakorda lubab vaadelda Hiina ajalugu järjepideva tsivilisatsiooniprotsessina, mille käigus kujunenud poliitilise süsteemi alused ei ole ajaga muutunud, viidates selle süsteemi kestlikkusele. Samas osutab püüdlus mõtestada Xi Jinpingi välispoliitika tuumaks olevat postulaati „inimkond kui ühise saatuse kogukond“ traditsioonilise konfutsianistliku terminoloogia kaudu sellele, et Hiina keisririigile omane etnotsentristlik hoiak ei ole Hiinast tänapäevani täielikult kadunud. Kuna termin Taevaalune võib tähendada samahästi maailma kui ka Hiinat, siis võib tsitaadis sisalduvat fraasi „kõik riigid lähtuvad Taevaaluse suurest õpetusest“ (各国行天下之大道)

¹² 构建人类命运共同体是世界各国人民前途所在。万物并育而不相害，道并行而不相悖。只有各国行天下之大道，和睦相处、合作共赢，繁荣才能持久，安全才有保障。

mõista mitmeti. Laiemalt võib seda mõista kui riikide kalduvust areneda (füüsilise) maailma või looduse seaduste järgi. Kitsamalt võib seda tõlgendada kui väidet, et „kõik riigid lähtuvad Hiina suurest õpetusest“. Ka kirjamärk 道 *dào* on hiina keeles mitmetähenduslik, osutades nii õpetusele või ideoloogiale kui ka (liikumise või arengu) teele või suunale. Seetõttu võib nimetatud fraasi tõlgendada ka kui „kõik riigid kulgevad Hiina rajatud teel“ või „kõik riigil liiguvad Hiina suure suunise järgi“, mis osutab selgelt süsteemi hierarhilisele olemusele.

Hiina nägemust uuest maailmakorrast uuriv Nadege Rolland märkis, et *tianxia* kontseptsiooni aktiivne kasutamine Hiina poliitilise ja akadeemilise eliidi poolt osutab soovile arendada välja lääne liberaalsest maailmakorrast erinev teoreetiline raamistik. Samuti aitab Hiina juhtide sage viitamine klassikalisele mõtteloole luua Hiinast positiivset kuvandit, mis võimaldab nende hinnangul kuvada globaalset laienemist rahumeelse ja õiglasena (Rolland 2020: 68).

Rollandi seisukohta kinnitab ka globaalset tsivilisatsioonide initsiatiivi tutvustav kõne, mille Xi Jinping pidas HKP kõrgetasemelisel kohtumisel maailma parteide esindajatega. Kõnes rõhutatakse:

Me kavatseme kindlameelselt toetada ja abistada arvukaid arenguriike arengu kiirendamiseks ning industrialiseerimise ja moderniseerimise saavutamiseks. Pakume Hiina lahendusi ja Hiina võimekusi, et vähendada lõhet lõuna ja põhja vahel ning tagada ühine areng (Xi 2023 b).¹³

Tsitaadist nähtub, et Xi Jinping käsitleb „lõhet lõuna ja põhja vahel“ (南北差距) ühist arengut (共同发展) pärssiva tegurina, mille negatiivset mõju soovitakse vähendada „Hiina lahenduste ja Hiina võimekustega“ (中国方案和中国力量). Hiina lahenduste ja võimekuste all peetakse tõenäoliselt silmas Xi Jinpingi välispoliitikat ilmestavaid globaalseid algatusi, eelkõige globaalset arenguinitsiatiivi. See on suunatud eelkõige globaalse lõuna arenguriikidele, kellelt eeldatakse Hiina juhitud projektides osalemise teel Xi Jinpingi „ühise arengu“ mudeli ja sellega seotud ühise saatusega kogukonna kontseptsiooni omaksvõtmist.

Alates 2000. aastate teisest kümnendist on paljud lääne autoriteetsed poliitikaväljaanded ja akadeemilised kirjastused avaldanud Hiina õpetlaste kirjatöid, mis ühel või teisel moel kuulutavad Hiina tõusu

13 我们将坚定支持和帮助广大发展中国家加快发展，实现工业化、现代化，为缩小南北差距、实现共同发展提供中国方案和中国力量。

maailma liidriks moraalses kriisis vaevleva lääne asemel. Qinghua Ülikooli (清华大学) rahvusvaheliste suhete professor Yan Xuetong (阎学通) kuulub nende Hiina õpetlaste hulka. Yan on veendunud, et tänapäeval peab Hiina välispoliitika olema proaktiivne ning lähtuma pragmaatilistest eesmärkidest. Oma raamatus „Juhtimine ja suurvõimude esiletõus“ (*Leadership and the Rise of Great Powers*) avaldab Yan seisukoha, et lääneriikide tagaplaanile jäämisega satub maailma väärtussüsteem kriisi, mida aitaks ületada konfutsianistlike kontseptsioonide, nagu „inimlikkus“ (仁), „õiglus“ ehk „kohasus“ (義) ja „kombed“ (禮), lõimimine rahvusvahelistesse suhetesse (Yan 2019: 280). Yani väide korreleerub Xi Jinpingi eespool tsiteeritud üleskutsega järgida Taevaalse suurt õpetust ja konkretiseerib seda mõnevõrra. Konfutsianistlik moraalõpetus, mis esineb rahvusvaheliste suhete kujundava ja korrastava tööriistana, seostub eelkõige sinosfääriga (中华文化圈), mis on tuntud kui Hiina keisririigiaegne rahvusvaheliste suhete mudel. Selles süsteemis reguleeris Hiina autasude ja karistuste abil oma väärtusvälja kuuluvate vasallriikide poliitilisi ning majandussuhteid. Vasallriikide tsiviliseerituse määras nende seotus keskuse ehk Hiina ehk sõnasõnalt Keskriigi (中国) väärtustega. Teisisõnu, mida kaugemal keskusest mingi riik või rahvas asus, seda vähem tsiviliseerituks teda peeti. Nõnda tähendas suurem vastuvõtlikkus Hiina sotsiaalpoliitilistele mõjutustele suuremat tsiviliseeritust, mis eeldas ühtlasi Hiina ülimuslikkuse tunnustamist. Levinud arusaamade kohaselt tagas Keskriigi tsivilisatsiooniline (kultuuriline, tehnoloogiline, poliitiline ja majanduslik) üleolek selle suhtesüsteemi sidususe ja stabiilsuse, sest vasallriikide õigus ajada suveräänset välispoliitikat oli piiratud.

Zhang Weiwei sõnul annab Hiina arengumudel uue lähenemise ja uue paradigma maailma probleemide lahendamiseks (Zhang 2010). Zhang on veendunud, et Hiinal kui „tsivilisatsiooni tüüpi riigil“ on globaalne mõju. Lääne allakäigu taustal ja tänu mittelääne riikide esiletõusule muutub Hiina tsivilisatsioonidiskursus tema sõnul maailmas üha mõjukamaks, sest see „esitab väljakutse europotsentrismi aluseks olevatele metanarratiividele, nagu liberalism, modernism, demokraatia, rahvusriik, „universaalsed väärtused“ ja „ajaloo lõpu“ teooriad“ (Zhang 2023: 7–8). Samuti toob Zhang välja, et Hiina tsivilisatsiooniline agenda imponeerib ka paljudele eurooplastele, kuivõrd parempoolsed näevad seda võimalusena kaitsta traditsioonilisi väärtusi ja vastanduda „vohavale äärmusliberalismile“ (*the excess of ultra-liberalism*); vasakpoolsed näevad selles aga viisi, kuidas vastanduda lääne imperialismile ja neoliberalismile (Zhang 2023: 15). Sel

viisil projitseeritakse Hiina mõju levikut mitte üksnes arenguriikidele, vaid ka lääneriikidele, kes selle vaatenurga kohaselt on hädas identiteedikriisist tingitud probleemidega. Seega on mittelääne riike vaja eelkõige selleks, et globaalses konkurentsisis kahe maailmavaate vahel langeks kaalukauss lõpuks Hiina kasuks.

Zhang Weiwei väitel:

Pikemas ajaloolises perspektiivis – niipea kui Hiina koguvõimsus ületab Ameerika oma – teeb terve maailma poliitiline, majanduslik ja ideoloogiline maastik tõenäoliselt Hiina kui „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ tõusu jälgedes läbi põhjaliku muutuse. Lääne diskursuse ainuvõim kaob maailmakorraldusest igavikku, kõik-sugu vanad süsteemid vaadatakse üle, uued tulevad asemele ning terve maailm hakkab tunnustama Hiina mudelit ja diskursust (Zhang 2021: 227).¹⁴

Eespool toodud näited kinnitavad, et Hiina traditsiooniliste väärtuskategooriate ja poliitiliste kontseptsioonide rahvusvaheline esitamine ning levitamine moodustab suure osa Xi Jinpingi välispoliitilisest agendast. Propageerides maailmas inimkonna kui ühise saatusega kogukonna ideed, näeb HKP juhtkond ennast heatahtliku hegemoonina, kes lubab toetust vajavatele riikidele heaolu ja jõukust tingimisel, et need ühinevad tema algatustega ning võtavad selle kaudu omaks Hiina huvidele vastava arengumudeli põhimõtted.

Kokkuvõte ja järeldused

Käesolev uurimus keskendub kahele Hiina ametlikus retoorikas postulatsioonina kasutatavale mõistele „Hiina tsivilisatsioon“ ja „Hiina eripäraga suurriik“ ning nende akadeemiliste käsitluste analüüsile. Uurimuse eesmärk oli nende kahe postulaadi vaatlusega määratleda Xi Jinpingi aegse Hiina tsivilisatsiooni esiletõstva paradigma olemuslikke aspekte. Algallikatel põhinev analüüs näitas, et tsivilisatsioonikeskne lähenemine Xi Jinpingi välispoliitikas toetab HKP ambitsiooni laiendada oma võimu Hiina piiridest väljapoole. See on omakorda viitab Hiina praeguse juhtkonna eneseteadlikkuse ja enesekindluse kasvule võrreldes varasemate Hiina juhtide põlvkondadega.

Käesolevas uurimuses vaatluse all olevad Hiina õpetlaste tsivilisatsiooniteooriad näitavad, et Xi Jinpingi ajal ei ole niivõrd muutunud Hiina poliiti-

¹⁴ 从更长远的历史角度看，待中国整体实力超越美国之后，整个世界的政治、经济和思想版图都可能随着中国这个“文明型国家”的崛起而发生深刻的变化。西方话语独霸天下的局面将寿终正寝，各种旧的指标体系将被修正，各种新的指标体系将应运而生，中国模式和话语将被全世界承认。

tika sisu, kuivõrd poliitikakujundajate hoiakud ja rahvusliku uhkuse määr. See peegeldub peale retoorika ka diskursiivse jõu meetodite jõulisemas rakendamises välissuhete sfääris.

Uurimuse tulemused näitavad, et Xi Jinpingi ametiajal lähtuvad Hiina tsivilisatsiooniteooriad Hiina ja lääne dihhotoomiast ning toetavad narratiivi lääne taandumisest ja Hiina tõusust maailma ideoloogiliseks liidriks. Diskursiivse jõu strateegiat rakendades soovib HKP juhtkond edastada ametlike kõnede kaudu maailmale oma nägemust globaalsetest probleemidest ja rõhutada vajadust olemasoleva rahvusvahelise korra reformimiseks, pakkudest lahendust Hiina keisririigi ajal kujunenud paternalistliku rahvusvaheliste suhete süsteemi näol.

Hiina määratlemine tsivilisatsioonina võimaldab tal suurendada ühtaegu oma globaalset mõju ja retooriliselt vastanduda imperialismile, mida Hiina poliitilises ning akadeemilises diskursuses seostatakse nii lääne kolonialismi kui ka Nõukogude Liidu hegemonismiga. Kui impeeriumide laienemist seostatakse okupatsiooni ja sõdadega, siis tsivilisatsiooni puhul on levinud arusaam rahvaste vabatahtlikust lõimumisest arenenuma kultuuri ja majandusega ühiskonda. Just sellist arusaama soovib HRV praegune juhtkond oma globaalse tsivilisatsioonide initsiatiivi edendamisel kinnistada.

Ühe olulise järeldusena toob uurimus välja HRV tsivilisatsioonikeskse paradigma dualistliku olemuse, mis väljendub traditsionalismi ja modernsuse samaaegses omistamises Hiina tsivilisatsioonile. See lähenemine lubab Hiinat käsitleda korraga nii majandus- ja tehnoloogiahihiuna kui ka algupärase iidse kultuuri ja väärtuste hoidjana. HRV ametlikus retoorikas tõlgendatakse seda kombinatsiooni Hiina tsivilisatsiooni kestlikkuse märgina, mida omakorda kasutatakse argumendina HRV propageeritava rahvusvaheliste suhete süsteemi universaalsuse eelistamiseks.

Traditsionalismi ja selle kaudu natsionalismi esiletõus on Xi Jinpingi ajastul saanud riigi poliitika lahutamatuks osaks. Samas näitab mõistete „Hiina tsivilisatsioon“ ja „Hiina eripärane suurriik“ analüüs, et HRV tänapäevane tsivilisatsiooniteooria ei piirdu ainult Hiina traditsiooniliste põhitõdedega. Olles võrsunud Hiina algupärastest maailmavaadetest, on see oma olemuselt kompleksne, hõlmates poliitika, vaimuelu ja ühiskonna kõrval ka majanduse ja tehnoloogia arengu eri aspekte. Nendele soovitakse peale üldhiinaliku mõõtme anda ka globaalne tähendus.

Tsivilisatsioonikeskset lähenemist, mille peamine väljund on globaalne tsivilisatsioonide initsiatiiv, võib vaadelda püüdena kehtestada maailmas Hiina kui ainsa „tsivilisatsiooni tüüpi riigi“ väärtustel põhinev süsteem, milles rahvusriikide õigused ja vabadused ei ole esmatähtsad. Kuigi Hiina välispoliitika tsivilisatsioonikeskne strateegia on esitatud rahumeelse ja õiglasena, võib inklusiivsus selles kontekstis viidetega Hiina keisririigi aegsele *tianxia* välispoliitikale väljenduda ka koostööle suunatud survestamise ja kuulekuse nõudmises.

Kirjandus

Bahtin, Mihhail 1982. *Формальный метод в литературоведении*. [Formaalne meetod kirjandusteaduses]. New York: Silver Age Publishing.

Baptista, Eduardo; **Martina**, Michael 2022. Newsmaker: China's Wang Huning, a backstage ideologue and political survivor. – *Reuters*. arhiveeritud URL: <https://web.archive.org/web/20221216213253/https://www.reuters.com/world/china/chinas-wang-huning-backstage-ideologue-political-survivor-2022-12-11/>.

Bougon, François 2018. *Inside the Mind of Xi Jinping*. London: Hurst & Co.

Denisov, Igor; **Zujenko**, Ivan 2022. От мягкой силы к дискурсивной силе: новые идеологиемы внешней политики КНР [Pehmest jõust diskursiivseks jõuks: Hiina Rahvavabariigi välispoliitika uued ideoloogemid]. – Москва: МГИМО-Университет URL: https://mgimo.ru/library/publications/china-foreign-policy-new-ideologemes/?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com (vaadatud 9.05.2025).

GCDYW 2022. 毛泽东关于“三个世界”划分的历史背景和基本内涵是什么？ [Millised on Mao Zedongi „kolme maailma“ ajaloolised eeltingimused ja peamine tähendus?] — 共产党员网 [HKP liikmete portaal]. URL: <https://www.12371.cn/2022/07/13/ART11657667464380136.shtml> (vaadatud 21.05.2025).

He, Qinhua (何勤华) 2019. „文明“考 [„Vaade „tsivilisatsiooni“ kontseptsioonile“]. — 中国社会科学网 [Hiina Ühiskonnateaduste Akadeemia Õigusteaduste Instituudi portaal]. URL: http://iolaw.cssn.cn/fxyjdt/201906/t20190620_4921287.shtml (vaadatud 15.05.2025).

Huang, Ping (黄平) 2024. 学术中国 风云对话 “变局下的文明之 “太庙下的图兰朵 “——专访黄平研究员系列之二 [Akadeemilise Hiina turbulentsete aegade dialoogid: „Muutuva tsivilisatsiooni Turandot“ esivanemate pühamu all“]. Hiina Ühiskonnateaduste Akadeemia portaalis avaldatud intervjuu teine osa. URL: https://www.cssn.cn/gjgc/gjgc_gclld/202207/t20220728_5424135.shtml (vaadatud 20.07.2025).

Huntington, Samuel P. 2016. *Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine*. Tallinn: Hermes.

Jacques, Martin. 2009. *When China Rules the World: The End of the Western World Order and the Birth of a New Global Order*. New York: The Penguin Press.

Kania, Elsa 2018. The Right to Speak: Discourse and Chinese Power. — *Center for Advanced China Research*. URL: <https://www.ccpwatch.org/single-post/2018/11/27/the-right-to-speak-discourse-and-chinese-power> (vaadatud 18.07.2025)

Li, Xing; **Shaw**, Timothy M. 2013. The Political Economy of Chinese State Capitalism. — *Journal of China and International Relations*, Vol. 1, Issue 1, pp. 88–113.

- Liu, Jianfei** (刘建飞) 2015. 构建新型大国关系中的合作主义 [Korporativismi roll uut tüüpi suurriikide suhetes]. — 中国社会科学 [Hiina sotsioloogilisi uurimusi], Issue. 10, pp. 189–202.
- Pei, Minxin.** 2020. The Political Logic of China's Strategic Mistakes, — *Project Syndicate*. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-strategic-mistakes-reflect-communist-party-mindset-by-minxin-pei-2020-07> (vaadatud 12.05.2025).
- Rolland, Nadege.** 2020. *China's Vision for a New World Order*. Washington: National Bureau of Asian Research.
- Spengler, Oswald.** 2012. *Õhtumaa allakäik*. Tartu: Ilmamaa.
- Su, Changhe** (苏长和) 2015. 中国模式与世界秩序 [„Hiina mudel“ ja maailmakord]. — *Aisixiang* URL: <https://www.aisixiang.com/data/89768.html> (vaadatud 12.05.2025).
- Zhang, Weiwei** (张维为) 2010. “中国模式”是最不坏的模式 [„Hiina mudel“ on kõige vähem halb mudel]. — *Aisixiang* URL: <https://www.aisixiang.com/data/33151.html> (viimati vaadatud 13.07.2025).
- Zhang, Weiwei** (张维为) 2021 (2016) 中国的震撼：一个“文明型国家”的崛起 [Hiina raputus: Tsivilisatsiooni tüüpi riigi tõus]. Beijing: CITIC Press Group.
- Zhang, Weiwei** (张维为) 2023. China, the Civilizational State Narrative and its Implications. — *Российское китаеведение*, Issue 2(3), pp. 7–15.
- Zheng, Haoyu** (郑浩宇) 2024. 中共“国师”张维为遇尴尬 被问瑞士国籍问题 [Küsimus Šveitsi kodakondsuse kohta pani kompartei „valitseja nõunikku“ Zhang Weiweid piinlikku olukorda]. — *The Epoch Times*. URL: <https://www.epochtimes.com/gb/24/5/9/n14245064.htm> (vaadatud 23.05.2025).
- Zhouyi** 2006. 周易 [Muutuste raamat]. *Chinese Text Project*. URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=g-b&chapter=400899> (vaadatud 1.07.2025).
- Tsang, Steve; Cheung, Olivia** 2023. *The Political Thought of Xi Jinping*. Oxford: Oxford University Press.
- Wang, Howard** 2025. Political Discourse, Debate, and Decisionmaking in the Chinese Communist Party — *RAND Corporation*. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA3821-1.html (vaadatud 05.05.2025).
- Wang, Junsheng** 2022. 中国式现代化不同于西方模式 [Hiina stiilis moderniseerumine erineb lääne mudelist]. — *China Daily*, 23.12.2022. URL: <https://china.chinadaily.com.cn/a/202212/23/WS63a5b89fa3102ada8b22820d.html> (vaadatud 21.06.2025).
- Xi, Jinping** (习近平) 2023 a). 高举中国特色社会主义伟大旗帜为全面建设社会主义现代化国家而团结奋斗 [Hoides kõrgel Hiina eripäraga sotsialismi suurt lippu ühineme võitluses kaasaegse sotsialistliku riigi igakülgse ehitamise eest]. HKP peasekretäri plenaarettekanne HKP XX Üleriigilisel kongressil. URL: <https://www.gov.cn/xinwen/2022-10/25/content5721685.htm> (vaadatud 25.05.2025).
- Xi, Jinping** (习近平) 2023 b). 携手同行现代化之路“, 在中国共产党与世界政党高层对话会上的主旨讲话 [„Ühinegem teel moderniseerumise poole“ peaesineja kõne HKP kõrgetasemelisel dialoogi kohtumisel maailma parteide esindajatega]. 中国共产党新闻网 [Hiina kommunistliku partei uudisteportaall]. URL: <http://cpc.people.com.cn/n1/2023/0316/c64094-32645371.html> (vaadatud 15.05.2025).
- Xu, Liuliu; Li, Qian; Hu, Yuwei** 2023. The Global Civilization Initiative, full of Chinese wisdom, injects fresh momentum into bright shared future — *Global Times*, 17.04.2023. URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202304/1289306.shtml> (vaadatud 02.10.2025).